

УДК 330.341

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЇЇ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

ОЛЕГ ГОЛОВІНОВ,*доктор економічних наук, доцент кафедри економіки і управління інноваційною діяльністю Донецького національного університету економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського*

У статті розкрито зміст інновацій та інноваційної діяльності, визначена роль інноваційної системи як цілеспрямованого процесу перетворення знань на передові промислові технології й високотехнологічні товари. Досліджені найбільш значущі інструменти державного регулювання інноваційної діяльності, висловлені певні зауваження й пропозиції щодо їх удосконалення.

Ключові слова: інновація, інноваційна діяльність, держава, інноваційна економіка, національна інноваційна система, інвестиції, венчурний капітал.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації економіки позиції країни у світовому господарстві залежать, насамперед, від ступеня конкурентоспроможності. При цьому сама конкурентоспроможність визначається якістю й рівнем розвитку інноваційного потенціалу як результату вітчизняної інноваційної діяльності. Від них багато в чому залежить вектор і темпи подальших соціально-економічних перетворень у країні. Не менш важливою в умовах трансформації економіки стає роль держави в організації інновацій, що актуалізує проблему державного регулювання інноваційної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні десятиліття проблеми інновацій, переходу до інноваційного типу розвитку стали предметом особливої уваги як зарубіжних, так і вітчизняних економістів. Змістовні аспекти інновацій розглянуті в працях класика теорії інноваційного процесу Й. Шумпетера [1], учених Б. Санто [2], К. Фрімена [3], російських учених Н. Іванової [4], Ю. Яковця [5]. Цими й багатьма іншими дослідниками були розглянуті першопричини інновацій, чинники, джерела їх появи, роль інновацій в економіці й суспільстві, їх функції. У працях представників вітчизняної науки, перш за все, В. Гейця [6], Л. Безчасного [7], І. Галиці [8] й ін. знайшли відображення механізм формування й регулювання інновацій в умовах нестабільної економіки. У цілому аналіз наявної літератури показує, що багато аспектів цієї проблеми докладно й глибоко проаналізовано. Можна стверджувати, що в теорії і практиці державного регулювання інноваційної діяльності нині одержані певні результати: розроблені теоретичні основи й обґрунтовані концептуальні підходи; запропоновані різні класифікації інновацій і понятійний інструментарій; виявлено особливості сформованих у деяких країнах національних інноваційних систем.

Разом із тим, слід визнати недостатність опрацювання структури інструментів державного регулювання, їх поєднаності з державною економічною політикою, ринковими регулюючими механізмами. Залишається актуальним питання, пов'язане з необ-

хідністю постійного корегування державного регулювання інноваційної діяльності відповідно до сьогоденного стану трансформаційних процесів в економіці. Отже, неповне визначення специфіки інноваційної діяльності, її державного регулювання за умов трансформаційних ринкових перетворень обумовлює актуальність і практичну значущість теми дослідження.

Метою статті є визначення й деталізація інструментів державного регулювання інноваційної діяльності як напрямку активізації цього процесу в умовах мінливих інституційних обставин.

Виклад основного матеріалу. Досягнення поставленої мети передбачає чітке з'ясування основних понять, економічних засад, що обумовлюють можливість створення інновацій. Базовий термін "інновація" активно став використовуватися в період формування ринкової економіки України як самостійно, так і для позначення змістовноутворювальних понять, таких як "інноваційна діяльність", "інноваційний процес", "інноваційна інфраструктура" й ряд інших. У наукових працях різні автори вживають поняття інновації залежно від об'єкта й предмета свого дослідження. Тому, незважаючи на широке розповсюдження, зміст цієї категорії визначається неоднозначно, а отже, потребує подальшого уточнення.

Уперше цю категорію ввів у науковий обіг австрійський учений Й. Шумпетер: "Інновації - це новина, нововведення, виражені в різних формах: нова технологія, нові товари і матеріали, ефективніші методи організації виробничого процесу, вихід на нові ринки збуту" [1, с. 72]. Це визначення диференціює інновації на дві групи. Перша - інновації, що приводять до вдосконалення виробничого процесу, скорочення витрат, підвищення конкурентоспроможності продукції, друга - ті, що сприяють створенню нових товарів, формують новий сегмент ринку.

Визначення, яке дає угорський учений Б. Санто, характеризує ставлення до інновацій, реалізованих у виробництві, тобто до таких, що комерціалізуються й приносять компанії-інноватору прибуток: "Інновації - це

не просто "відкриття" або "винахід", це нововведення обов'язково прикладного характеру. Воно спрямоване на підвищення продуктивності і, як правило, на отримання додаткового доходу в результаті ідей і технологій" [2, с. 83].

У Законі України "Про інноваційну діяльність" інновація - це "новостворені (застосовані) і (або) удосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери" [9, с. 1]. Найбільш прийнятним є визначення інновації, що дається в Економічній енциклопедії: "Інновація - це новий підхід до конструювання, виробництва, збуту товарів, завдяки якому інноватор (автор) та його компанія здобувають переваги над конкурентами" [10, с. 656]. Хоча загалом і воно потребує уточнення: не "нового" підходу, а творчого, креативного, бо новий може бути не творчим, а лише дещо зміненим і не забезпечувати одержання переваг.

Основою створення інновацій, фундаментом цього складного й багатогранного процесу служить інноваційна діяльність. Узагалі діяльність як така включає мету, засоби (заходи), результат і сам процес. Інноваційна діяльність в узагальненому вигляді є сукупністю наукових досліджень, дослідно-конструкторських, технічних розробок, фінансових, комерційних і виробничих заходів, спрямованих на створення й впровадження інновацій. Інноваційна діяльність - це змістовна сторона інноваційного процесу, який можна розглядати як динаміку, розвиток інноваційної діяльності. У розширеному трактуванні інноваційний процес є послідовною зміною складових елементів інноваційної діяльності: прикладних і пошукових досліджень, впровадження в промислову виробництво інноваційної продукції, просування цієї продукції на внутрішній і світовий ринки.

Інноваційна діяльність охоплює всі етапи кругообігу капіталу й зміну його функціональних форм у процесі виникнення ідей і перетворення на принципово нову продукцію. Оскільки інновації завжди пов'язані з науковими дослідженнями й розробками, інноваційна діяльність може трактуватися як науково-інноваційна, яка включає сукупність суб'єктів, зайнятих тією чи іншою мірою науково-інноваційними пошуками й просуванням їх результатів. Провести межу між науковою й інноваційною, інноваційною й виробничою діяльністю достатньо складно, оскільки змінюється самий їхній функціональний зміст.

Оскільки інновація, за образним висловом Й. Шумпетера, є процес "креативної деструкції" (творчого руйнування), інноваційна діяльність несе в собі і позитивний, і негативний моменти. З погляду позитиву вона може відкрити новий продукт, технологію, спосіб організації виробництва й управління. Вона може сприяти виникненню нових ринків, нових робочих місць, нових корпорацій, нового сильного статусу країни. Іншою стороною будь-якої інноваційної діяльності є моральний знос інтелектуального й фізичного капіталу, закриття старих фірм і, відповідно, робочих місць на них, ліквідація ряду секторів ринку, перехід країни з розряду успішних в "наздоганяючі". Господарське становище України свідчить, що сьогодні вкрай необхідний вихід усіх галузей на траєкторію інноваційного розвитку. Проте вона буде супроводжуватися й низкою негативних явищ. Наприклад, за розрахунками економістів, якщо продуктивність праці в сільському господарстві за допомогою інновацій зросте втричі, то

обробка землі потребуватиме значно менше робітників, отже, постане питання працевлаштування звільнених. Це стосується й вугільної промисловості, про що свідчить світовий досвід. Наприклад, англійські підприємства вугільної галузі за умов використання високотехнологічного обладнання й праці на них у середньому восьми гірників у зміну видобувають більше 2 млн тонн вугілля на рік. В Україні сьогодні 1500 робітників і застаріле обладнання забезпечують 50 тонн видобутку за добу. Безумовно, треба враховувати специфіку залягання, товщину вугільного пласта, але йдеться про необхідність інновацій за будь-яких особливостей галузі.

Негативним результатом інноваційної діяльності може бути забруднення навколишнього середовища. Так, англійський учений Л. Браун, досліджуючи проблеми екологічної економіки, підкреслює, що економіка повинна функціонувати, зокрема, і відповідно до екологічних законів [11, с. 11]. Щоб економіка сприяла інноваціям і прогресу, вона повинна функціонувати відповідно до основних екологічних принципів. Якщо цього не відбувається, вона поступово спрямовуватиметься до занепаду і, кінець-кінцем, розвалиться [11, с. 115]. Інновації повинні бути зорієнтовані на підтримку гармонії між людиною і природним середовищем. Такою є діалектика інноваційного процесу, на яку доводиться зважати всім його учасникам: як економічним суб'єктам інноваційної діяльності, так і суспільним інститутам, призначеним для того, щоб сприяти інноваціям чи створювати їх.

Сучасна економіка вимагає системного підходу до формування, розвитку й підтримки інноваційної діяльності. Такий підхід передбачає створення національних інноваційних систем. Методологічні принципи концепції національної інноваційної системи ґрунтуються на ідеї Й. Шумпетера про конкурентну боротьбу на основі інновацій. Саме поняття "національна інноваційна система" вперше було введено К. Фріменом й описується ним як складна система економічних суб'єктів і суспільних інститутів (таких як цінності, норми, право), що беруть участь у створенні нових знань, перетворенні їх у нові технології, продукти, послуги, які споживаються суспільством [3, р. 41]. Отже, успіх інновацій в економіці залежить не тільки від діяльності самих економічних суб'єктів, але й від їх взаємовідносин один з одним і з суспільними інститутами як елементами єдиної системи створення, впровадження й використання інновацій.

У рамках національної інноваційної системи держава формує та здійснює свою науково-технологічну політику з метою досягнення й підтримки високого рівня конкурентоспроможності й ефективності економіки країни. Саме створення подібної системи в економіці США називають основним досягненням країни в ХХ столітті. В Україні актуальність і значення національної інноваційної системи сьогодні підсилюється тим, що перед суспільством і державою поставлена мета - протягом 10 років увійти до двадцяти найбільш успішних країн світу. Ураховуючи те, що за рівнем конкурентоспроможності наша держава знаходиться зараз на 82 місці у світі, а визначена мета передбачає необхідність випередження 62 країн, подібна мета напевно чи досяжна без впровадження національної інноваційної системи розвитку.

Будь-яка національна інноваційна система включає два взаємопов'язаних моменти: а) процес створення інновацій і їхнє впровадження у виробництво; б) соціально-економічні чинники, що забезпечують саму можливість цього процесу. Якщо перший момент

для своєї реалізації передбачає необхідність науки, інноваційної інфраструктури, виробництва, здатного сприймати інноваційні розробки, споживача інноваційної продукції, то другий включає стимули, що спонукають виробляти й вводити інновації в дію, фінансові кошти, сприятливі соціальні умови, орієнтацію суспільства на інноваційну модель економічного розвитку. Між тим, особливістю національної інноваційної системи в Україні є практично відсутність взаємозв'язків між науковою сферою, підприємствами й інноваційною інфраструктурою. Промисловий сектор слабо орієнтований на інноваційний розвиток, і це звичайна річ, адже дешева робоча сила дозволяє одержувати доходи і в умовах застарілих технологічних укладів. Достатньо звернути увагу на те, що сьогодні передовими вважаються 40 категорій технологій, але вітчизняні виробники з деякими із них навіть не знайомі, не говорять про їх застосування.

Важливою складовою інноваційної системи є інноваційна інфраструктура як система інститутів й організацій, що сприяють здійсненню інноваційної діяльності: структури НДДКР, технопарки, технополіси, центри трансферу технологій, фонди підтримки НДДКР, фонди венчурного фінансування, центри підготовки спеціалістів із забезпечення інноваційної діяльності тощо. На жаль, національна інноваційна інфраструктура характеризується відсутністю не тільки різноманітності її складових, а і єдиної функціональної координації, що припускає можливість дублювання напрямків діяльності, а отже, неефективного використання ресурсів.

Активізувати формування інноваційної інфраструктури, удосконалення інноваційного процесу для ефективного розвитку національної економіки, постійного підвищення її конкурентного технологічного рівня й раціонального витрачання ресурсів, реторвнення знань на інноваційний продукт покликана держава. Необхідність утручання держави як суспільного інституту регулювання інноваційної діяльності обумовлена пошуком шляхів підвищення конкурентоспроможності країни в контексті вирішення питань, що, на нашу думку, є ключовими. Перш за все, трансформаційний період переходу до ринкової економіки не привів до автоматичної активізації інноваційних процесів і не сприяв зростанню конкурентоспроможності економіки України. Від колишньої системи наша країна одержала в спадок значний науково-технічний потенціал: на початок 90-х років ХХ ст. він складав 6,5 % від світового при чисельності населення 0,1 % [7, с. 42]. Трансформаційний процес, як це не прикро визнати, зумовив відставання від провідних світових держав у техніко-економічному розвитку, скоротивши об'єм виробництва в наукомістких галузях, реальні витрати на науку й освіту, рівень розробки й упровадження передових промислових технологій, вітчизняних високотехнологічних товарів, частка яких у товарному експорті України дорівнює 2-3 %, у той час як у розвинених країнах - 20-30 %.

Слід зазначити, що в цілому на державному рівні відбулося розуміння того, що інерційна модель розвитку, яка ґрунтується на існуючій структурі національної економіки з домінуванням технологій 3-4 укладів, навряд чи здатна привести Україну до інноваційного прориву з країн третього світу до статусу розвиненої. Про це свідчить і те, що головною метою державної інноваційної політики, задекларованої в Законі України "Про інноваційну діяльність", є створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання

науково-технічного потенціалу країни, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних енерго- та ресурсозберігаючих технологій, виробництва та реалізації нових видів конкурентоздатної продукції [9].

Державну інноваційну (науково-технічну) політику слід розглядати як модель прагматичної орієнтації в напрямі формування інноваційної доктрини держави на перспективу та її реалізацію. Система форм і методів організації інноваційних відносин і їх практичної реалізації утворює механізм інноваційної політики, який формується відповідно до багатьох принципів, серед яких ми виділяємо такі: визначення державних пріоритетів інноваційного розвитку; формування нормативно-правової бази у сфері інноваційної діяльності; створення умов для збереження, розвитку й використання вітчизняного науково-технічного та інноваційного потенціалу; забезпечення взаємодії науки, освіти, виробництва, фінансово-кредитної сфери у розвитку інноваційної діяльності; ефективне використання ринкових механізмів для сприяння інноваційній діяльності; підтримка підприємництва в науково-виробничій сфері; здійснення заходів для підтримки міжнародної науково-технологічної кооперації, трансферу технологій, захисту вітчизняної продукції на внутрішньому ринку та її просування на зовнішній ринок; фінансова підтримка, здійснення сприятливої кредитної, податкової й митної політики у сфері інноваційної діяльності; сприяння розвитку інноваційної інфраструктури; інформаційне забезпечення суб'єктів інноваційної діяльності; підготовка спеціалістів для виконання інноваційної діяльності.

Державне регулювання інноваційної діяльності повинно бути спрямоване на безперервне вдосконалення відносин учасників виробництва високотехнологічних товарів. Необхідність цього обумовлена тим, що інноваційна діяльність передбачає сукупність суб'єктів, пов'язаних між собою методологією державної політики з розвитку інноваційних процесів. До суб'єктів інноваційної діяльності можуть бути віднесені організації й підприємства різних форм власності, організаційно-правових форм, тією чи іншою мірою зайнятих інноваційною діяльністю. Суб'єктами інноваційної діяльності є також різні організації академічної, вузівської науки, науково-дослідні інститути, інформаційні центри, лабораторії, що здійснюють науково-інноваційну діяльність на виробничих підприємствах, підприємства з освоєння інновацій (дослідні лабораторії, експертиза), а також ті, що обслуговують інноваційну діяльність (маркетингові, консалтингові тощо).

Ефективна діяльність суб'єктів інноваційної спрямованості передбачає наявність загальних цілей, стимулів для проведення інноваційних заходів; єдиної нормативно-правової бази, що регулює характер взаємодії сторін; розвиненої інфраструктури, яка дозволяє задовольнити потреби суб'єктів у різноманітних видах робіт. Усе це робить інноваційну діяльність з погляду суб'єктів однією з форм їх інноваційної кооперації і виробничої концентрації.

Отже, державне регулювання інноваційної діяльності, будучи системним інститутом, елементом загальнодержавної системи управління економікою країни, включає різноманітні механізми інституційно-організаційного, нормативно-правового, фінансово-економічного й соціального характеру.

Використовування сукупності зазначених механізмів регулювання вимагає чіткої деталізації й визначення інструментів реалізації інноваційного шляху розвитку економіки. Не можна не погодитися з висловом

Л. Ерхарда: "Замість безпосереднього наказу, що дається державою, сучасна державна політика по відношенню до господарства ґрунтується на прагненні ... вживання інструментів господарської політики, ... які вивільняють нові сили, відкривають нові можливості і закривають безплідні шляхи" [12, с. 136]. До таких інструментів, найбільш дієвих, відносимо, поперше, визначення й підтримку пріоритетних напрямів інноваційної діяльності державного, галузевого, регіонального й місцевого рівнів. При визначенні пріоритетів поряд із урахуванням інтересів довгострокової стратегії держави враховуються обмеженість економічних ресурсів, результати експертної оцінки напрямів науково-технічного розвитку, рівень фундаментальних і прикладних досліджень, а також критичні технології, що є основою національної безпеки країни.

Зацікавленість держави у створенні інноваційної продукції в пріоритетних галузях вимагає концентрації ресурсів і перерозподілу державних коштів на користь науково-технічного оновлення виробництва і сфери послуг. Від органів виконавчої влади для цього потрібно створення режиму найбільшого сприяння, у зв'язку із чим пріоритетні напрями інноваційної діяльності в цілому підрозділяються на стратегічні й середньострокові. Стратегічні пріоритети розраховані на термін не менше десяти років. Вони формуються органами виконавчої влади із залученням національної та галузевих академії наук. Основним пріоритетом вважається розвиток людського потенціалу, економіки й природного середовища країни. Так, Верховна Рада України визначила такі стратегічні напрями інноваційної діяльності в Україні на 2003-2013 роки: модернізація електростанцій, нові та відновлювані джерела енергії, ресурсозберігаючі технології; машинобудування, розвиток високоякісної металургії; нанотехнології, мікроелектроніка; розвиток біотехнологій; високотехнологічний розвиток сільського господарства; розвиток транспортної системи; охорона й оздоровлення людини. Середньострокові пріоритети розраховані на термін виконання протягом трьох - п'яти років. Формуються вони на основі стратегічних досягнень науки і техніки в країні й у світі, а також економічних можливостей держави. З метою забезпечення ефективного реалізації прийнятих пріоритетів Кабінет Міністрів зобов'язаний організувати їх систематичний моніторинг.

Усе вищезазначене з погляду теорії відповідає потребам української економіки, однак практика свідчить про труднощі реалізації визначених пріоритетів. Обумовлені вони бажанням зробити все відразу, інакше чим пояснити той факт, що Законом "Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні" передбачено сорок один такий пріоритет (у розвинених країнах - не більше десяти). Вони слабко пов'язані один з одним, не забезпечені необхідними людськими, фінансовими, природними ресурсами, а головне, швидкозмінювані уряди взагалі не встигають до кінця перейматися цими проблемами.

По-друге, формування й реалізація державних, галузевих, регіональних і місцевих інноваційних програм і проектів. Вони повинні бути спрямовані на вирішення найважливіших господарських, екологічних, соціальних й інших задач. Такі програми є документом, у якому передбачається комплекс заходів наукової, проектно-конструкторської та виробничої діяльності із зазначенням необхідних ресурсів, виконавців і термінів виконання робіт. Державні, галузеві, регіональні й місцеві інноваційні програми покликані забезпечувати взаємодію науки й виробництва, сприяти інно-

ваційному розвитку провідних галузей економіки. Для всіх програм повинна бути характерна спрямованість на кінцеву реалізацію інноваційного процесу, що припускає створення передових технологій і високотехнологічних товарів. Програми розвитку повинні бути опрацьовані з попереднім проходженням науково-технічної й техніко-економічної експертизи проектів, конкурсного відбору і, нарешті, формування державного замовлення на реалізацію проекту. На жаль, у дійсності не всі науково-технічні проекти мають достатньо високий ступінь соціально-економічного обґрунтування. "... З усіх проектів, які подаються на тендерні конкурси, економічно обґрунтовані лише 7-10 %" [13, с. 43].

По-третє, створення нормативно-правової бази та економічних механізмів для підтримки й стимулювання інноваційної діяльності, захисту прав та інтересів її суб'єктів, пільгового оподаткування їх за умов одержання кінцевих результатів. Хоча в цілому нормативно-правова база регулювання інноваційної діяльності в Україні включає понад сто законів і нормативних актів, вони дуже слабо узгоджені між собою, а отже, не створюють єдиного законодавчого поля в цій царині. У зв'язку зі сказаним усе більше актуалізується необхідність інноваційного кодексу держави як систематизованого єдиного законодавчого акту, що регулював би інноваційну діяльність в Україні. Такий кодекс має бути загальною системою побудови відносин між суб'єктами процесу інтеграції науки з виробництвом, її внутрішньої логіки, що виділяє загальні положення, класифікує критерії структуризації для полегшення розуміння й застосування важелів державного регулювання й суспільного контролю.

По-четверте, фінансова підтримка виконання інноваційної діяльності. При цьому підтримка державою інноваційної діяльності виробників повинна носити вибірковий характер, віддаючи перевагу тим із них, що відповідають критеріям високотехнологічних, тобто використовують передові промислові технології та виробляють високотехнологічні товари. Такий підхід можливий за умов наявності їх переліку, що потребує створення реєстру та сертифікації високотехнологічних виробників.

Узагалі, світові експерти підрахували, що відомо близько 300 видів стимулювання інноваційної діяльності. Для України це можуть бути як прямі форми підтримки, так і непрямі. Державна підтримка може мати вигляд державних преференцій, податкових пільг, державних грантів, грошових асигнувань, позик, субсидій, дотацій, державних замовлень, пільгового кредитування. При цьому зауважимо, що держава має фінансувати лише базові дослідження, що ж стосується впроваджувальної стадії, то до неї повинен залучатися приватний бізнес.

Державна фінансова підтримка, залишаючись одним з основних інструментів інвестиційно-інноваційного регулювання, не може бути занадто великою. Тому найбільш прийнятним є використання державою бюджетних коштів у формі часткової участі при вкладенні капіталу в інноваційну діяльність іншими інвесторами. Основу подібного фінансування можуть формувати венчурні фонди. Таке інвестування орієнтоване на малий та середній бізнес, на розвиток високотехнологічних галузей промисловості. Державна в цьому випадку лише запроваджує правила діяльності венчурних фондів у вигляді законів і нормативних актів і контролює їх виконання. Однак існує ряд чинників, що стримують цей процес, зокрема нерозвиненість і низький рівень капіталізації фондового ринку, відсутність необхідної законодавчої бази, мала кількість перспектив-

них інноваційних проєктів і т. ін. Узагалі, щоб інноваційна діяльність стала не тільки державною програмою, а життєвою необхідністю для суб'єктів економіки, треба створити всі можливі умови й стимули, адже державна підтримка за своєю суттю - це не тільки надання пільг, а насамперед інвестиції в майбутнє.

По-п'яте, підтримка функціонування й розвитку сучасної інноваційної інфраструктури. Інноваційна інфраструктура достатньо різноманітна й складається з двох рівнів. До першого належить інфраструктура мікрорівня: інноваційні центри, інноваційні банки, технопарки, інкубатори бізнесу, венчурні фонди тощо. Інфраструктура макrorівня представлена державними фондами підтримки наукової й інноваційної діяльності. В Україні, на думку вчених, найактивнішим і найбільш життєздатним елементом інфраструктури можуть бути технопарки. Згідно із Законом України "Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків" № в 991-XIV від 16.07.1999 р. (зі змінами й доповненнями), передбачалось, що держава регулює нормативно-правову базу, надає фінансову підтримку у вигляді цільових субсидій, кредитів технологічним паркам, регулює амортизацію основних фондів, розраховує з експортно-імпорتنих операцій, контролює реалізацію проєктів. У 2005 році особливий режим діяльності технопарків був скасований. Утім, виходячи з досвіду розвинених країн, гаслом яких щодо інноваційної діяльності технопарків є не комерційний успіх, а створення науково-технічної та виробничої бази подальшого розвитку економіки, слід чекати позитивного рішення держави стосовно їх оптимального використання як осередків розв'язання інноваційних проблем.

Нарешті, важливими інструментами держави з регулювання й реалізації інноваційної діяльності є інформаційні послуги, інформаційний обмін, підготовка відповідних фахівців. Допомогу підприємствам у цьому напрямі можуть надавати спеціалізовані державні інформаційні фонди, центри, які займаються стандартизацією, сертифікацією, ліцензуванням, патентуванням, а також некомерційні науково-технічні товариства й комерційні фірми. Інформаційний обмін сприяє активізації інноваційного процесу. Він може здійснюватися за рахунок створення інформаційних фондів, які містять інформацію про винаходи, патенти, про попит на наукові й технічні розробки, а також шляхом видання відповідної літератури. У зв'язку із цим зауважимо, через те, що тільки доведена перспективність ідеї створює передумови для формування потоку інвестицій із різних джерел, невідкладним завданням відповідних державних органів має стати аудит інноваційних розробок вітчизняних учених, установлення перспектив їхньої комерціалізації на внутрішньому й зовнішньому ринках, прийняття на державному рівні рішення з їх підтримки і широкого запровадження. Необхідність у фахівців потребує від держави створення навчальних інноваційних центрів технічного й економічного напрямку з підготовки наукових, інженерних та управлінських кадрів у відповідній сфері. Залишається актуальною підготовка інноваційних менеджерів, здатних сприяти розвитку й інтенсифікації інноваційних процесів, а також створення галузевих департаментів трансферу технологій, що досліджували б, які технології потрібні підприємствам. Усе більшої актуальності набирає необхідність статистичної оцінки ефективності підприємств, що застосовують передові промислові технології, а також результативності витрат державного бюджету й приватного капіталу на розвиток інноваційної діяльності.

Висновок

Узагальнюючи сказане, сформулюємо висновки. Державне регулювання інноваційної діяльності - це цілеспрямований безперервний вплив держави на господарське середовище з метою підвищення його інноваційної активності й схильності до нововведень. Система державного регулювання інноваційної діяльності має інтегруючий характер і виступає підсистемою загальнонаціональної системи регулювання економіки країни. Підсилення державного впливу на інноваційну діяльність потребує участі держави у вигляді фінансування її пріоритетних напрямків, партнерства держави й приватного сектора в науково-інноваційній сфері, створення стимулів для інвестування власних (позикових) коштів інноваційних підприємств, активного використання венчурного капіталу тощо.

Таким чином, можна однозначно стверджувати: інноваційний шлях розвитку економіки є для нашої країни об'єктивно необхідним і можливим. Саме він дозволить зайняти гідне місце в глобалізованому світі. Проте перетворення можливості на реальність передбачає рішучі й цілеспрямовані дії держави в регулюванні інноваційної діяльності як умови забезпечення сталого економічного зростання й конкурентоспроможності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Шумпетер Й. Теория экономического развития : (Исслед. предпринимат. прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры) / Й. Шумпетер ; [пер. с нем. В. С. Автономова и др.]. - М. : Прогресс, 1982. - 455 с.
2. Санто Б. Инновации как средство экономического развития / Б. Санто ; пер. с венг. с изм. и доп. авт. ; общ. ред. и вступ. ст. Б. В. Сазонова. - М. : Прогресс, 1990. - 295 с.
3. Freeman C. Technical innovation, diffusion and long cycles of economic development / C. Freeman // Long wave debate. - 1986. - 256 p.
4. Иванова Н. И. Национальные инновационные системы / Н. И. Иванова. - М. : Наука, 2002. - 243 с.
5. Инновации: теория, механизм, государственное регулирование / Рос. акад. гос. службы при Президенте Рос. Федерации, Междунар. фонд им. Н. Д. Кондратьева; Кушлин В. И. и др. ; [под общ. ред. Ю. В. Яковца]. - М. : Изд-во РАГС, 2000. - 236 с.
6. Геєць В. Інноваційно-інноваційний шлях розвитку - модернізаційний проєкт розвитку української економіки і суспільства початку XXI століття / В. Геєць // Банківська справа. - 2003. - № 4. - С. 3-32.
7. Інноваційна складова економічного розвитку / [Л. К. Безчасний, В. П. Мельник, О. Г. Білоцерківець, І. А. Шовкун, С. В. Онишко]. - К., 2000. - 262 с.
8. Галиця І. О. Концептуальні підходи до стратегії інноваційного розвитку суб'єктів господарювання / І. О. Галиця // Проблеми науки. - 2006. - № 8. - С. 14-21.
9. Закон України "Про інноваційну діяльність" від 04.07.2002 № 40-IV [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
10. Економічна енциклопедія : у 3-х тт. / [за ред. С. В. Мочерного]. - К. : "Видавничий центр "Академія", 2000. - Т. 1. - 864 с.
11. Браун Лестер Р. Экономика: как создать экономику, обеспечивающую планету / Лестер Р. Браун ; [пер. с англ.]. - М. : Весь мир, 2003. - 391 с.
12. Эрхард Л. Благополучие для всех / Л. Эрхард ; [пер. с нем.]. - М. : Дело, 2001. - 332 с.
13. Александрова В. П. Законодавча база і розвиток інноваційної сфери / В. П. Александрова, Т. І. Щедрина // Проблеми науки. - 2005. - № 12. - С. 40-46.

О. Holovinov

CONCEPTUAL QUESTION OF INNOVATIVE ACTIVITY AND ITS GOVERNMENT CONTROL

Disclose the contents of innovations and innovation define the role of innovation system as a purposeful process of transformation of knowledge in advanced industrial technology and high-tech products. Researched more relevant instruments of the State regulation of innovation activity, made certain observations and suggestions for their improvement.

Key words: *innovation, innovation activity, innovation economy, the national innovation system, investment, venture capital.*

© О. Головінов

Надійшла до редакції 21.09.2010

УДК 338.436:339.924: 631.11

КЛАСТЕРНА МОДЕЛЬ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНАЛЬНОГО АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ (НА ПРИКЛАДІ ДОНЕЦЬКОЇ І ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

ІРИНА СМЕЛЬЯНОВА,

аспірант Луганського національного аграрного університету

У статті розглянуто теоретичні та прикладні засади формування інноваційних кластерів в агропромисловому виробництві як перспективного напрямку підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств. Розроблено концептуальну модель інноваційного кластера в агропромисловому комплексі Донецької і Луганської області.

Ключові слова: *інновації, конкурентоспроможність, аграрні підприємства, кластер, інноваційний кластер.*

Постановка проблеми. В умовах глобалізації економіки України дієвим інструментом підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств є інноваційна модель їх розвитку. Саме посилення інтеграції науки з виробництвом, широке впровадження наукових досягнень у практику роботи аграрних підприємств й організації є важливою умовою розвитку й підвищення ефективності функціонування аграрних підприємств, їх конкурентоспроможності.

Перспективним напрямком інноваційного розвитку й підвищення конкурентоспроможності як окремого регіону, так і країни в цілому є виділення інноваційних кластерів із урахуванням існуючого науково-інноваційного потенціалу, рівня господарювання конкретної території, специфіки розвитку окремих сфер аграрної діяльності, а також можливих обмежень виробничого, економічного, соціального й екологічного характеру. Утворення інноваційних кластерів прискорює процес в окремих галузях, що веде до розвитку інновацій і підвищує конкурентоспроможність регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед сучасних учених, які займаються дослідженням теоретичних, методичних та практичних питань інноваційного розвитку, у тому числі в агропромисловому ви-

робництві, із використанням кластерного підходу, потрібно відмітити праці В. В. Бакума [1], З. С. Варналія [2], М. Ф. Кропивка [3], М. Портера [6], В. Россоха [7], П. Саблука [8], С. Соколенка [9] та інших.

Разом із тим, бракує опрацювання методологічних засад такої організаційної форми об'єднання підприємницьких структур, як кластери.

Метою статті є розробка кластерної моделі підвищення конкурентоспроможності регіонального агропромислового комплексу (АПК) на інноваційній основі.

Виклад основного матеріалу. Теорія кластерного управління економікою виникла як теорія формування й розвитку конкурентоспроможності економіки. Її особливістю є виділення нового структурного елемента в сукупності суб'єктів конкуренції - кластера. Згідно з визначенням основоположника теорії кластерного розвитку американського вченого М. Портера, кластери - це об'єднання взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих підприємств, організацій, установ і пов'язаних з ними за географічною та функціональною ознаками органів державного управління, наукових закладів, різних інфраструктурних складових, що працюють на певній території з певною метою [6, с. 57].

Аналіз наукової літератури з питань формування

№ 6 (106) жовтень 2010 р.